

Lagutskottets betänkande

1976/77: 21

med anledning av motion om rätt till ersättning vid skada på grund av felaktigt tandtekniskt material

Motionen

I motionen 1976/77:55 av herr Gahrton (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om förslag om förstärkt ersättningsskydd för patienter som drabbats av skada på grund av felaktigt tandtekniskt material.

Motiveringen till yrkandet finns i motionen 1976/77:62, som hänvisats till socialutskottet. Enligt motionären kan felaktigheter i tandproteser förorsaka patienterna svåra lidanden i form av inflammationer m. m. Motionären framhåller att kostnaderna för insättande av tandtekniskt material är mycket höga för patienterna. Detta gäller särskilt när materialet är felaktigt och patienterna måste prova nya tandproteser m. m. Enligt motionären torde den s. k. patientförsäkringen inte gälla skador som orsakas en patient på grund av felaktigheter i tandproteser och annat tandtekniskt material. Inte heller omfattas sådana skador av det förslag till lagstiftning om ersättning för läkemedelsskador, som framlagts av produktansvarskommittén. En patient som skadas på grund av felaktigheter i tandtekniskt material är därför hänvisad till möjligheten att begära skadestånd av materialets tillverkare. Enligt motionären svarar tillverkare endast i begränsad utsträckning för produktskador. Patientens möjlighet att få ersättning för sina skador är därför mycket osäker. Motionären anser att nuvarande ordning är otillfredsställande och att skador på grund av tandtekniskt material måste jämföras med andra skador inom sjukvården i ersättningshänseende. Motionären anser en möjlig lösning vara att produktansvarskommitténs förslag utvidgas till att omfatta även skador på grund av tandtekniskt material. En annan utväg är att särskilda ersättningsregler införs för denna typ av skador.

Skadestandsregler för produktskador

Med produktansvar avses i allmänhet skyldigheten att utge ersättning när en tillhandahållen vara orsakar personskada eller skada på annan egendom än varan själv. Som exempel på produktskador kan nämnas att livsmedel innehåller giftiga ämnen och därigenom orsakar skador eller att en bils bromsar inte fungerar, vilket leder till en trafikolycka med person- och sakskador.

Ett särdrag för produktansvaret i jämförelse med det ansvar som annars vilar på den som tillhandahåller varor är att den skadelidande och den ansvarige ofta inte står i kontraktsförhållande till varandra. Flera kommersiella led kan stå mellan tillverkare eller importör och den konsument som drabbas

av skadan. Vidare kan – i de fall där ansvar för detaljisten kommer i fråga – skadan drabba inte köparen utan någon i hans omgivning. Slutligen kan den skadelidande – exempelvis vid utsläpp av giftiga ämnen eller vid brukande av fortskaffningsmedel – vara en helt utomstående person.

Ett annat särdrag för produktansvaret är den omfattning skadorna kan få. Skadan av den enskilda produkten överstiger ofta vida produktens eget värde. När det är fråga om masstillverkade varor, kan därför skadorna uppgå till mycket stora belopp. Ett välkänt exempel är neurosedynfallet.

Några särskilda regler om produktansvar finns inte i svensk rätt. På några områden finns dock speciallagstiftning, t. ex. atomansvarighetslagen (1968:45), som innehåller bestämmelser av betydelse för möjligheterna att föra talan om produktansvar. Också rättspraxis på området är sparsam. Frågor om produktansvar får avgöras med tillämpning av de allmänna reglerna i skadeståndslagen (1972:207) eller i vissa fall skadeståndsregler som gäller när skadevållaren och den skadelidande står i kontraktsförhållande till varandra, t. ex. köplagens bestämmelser.

Skadeståndslagen reglerar endast frågor om skadeståndsansvar när skada uppkommit genom någons vållande, dvs. när den orsakats uppsåtligen eller av vårdslöshet. Förutom regler om skadeståndsansvar för den som själv vållat en skada innehåller lagen också bestämmelser om arbetsgivares ansvar för skador som vållats i tjänsten av hos honom anställda personer, s. k. principalansvar. Ansvariet gäller oavsett vilken ställning arbetstagaren intar och omfattar både privata arbetsgivare och statliga och kommunala myndigheter.

Det är den skadelidandes sak att bevisa att en viss handling eller underlåtenhet orsakat skadan. Han skall vidare styrka att vållande ligger någon till last, dvs. att fel eller försummelse förekommit. När det gäller principalansvaret behöver han dock inte peka ut någon bestämd arbetstagare som vårdslös. Det räcker med att det kan konstateras att den vållande måste ha varit någon för vilken arbetsgivaren ansvarar. Arbetsgivaren svarar nämligen också för "anonyma" fel. Likaså omfattar principalansvaret "kumulerade" fel, dvs. när var och en av flera befattningshavare gjort sig skyldig till en mindre vårdslöshet, som inte för någon av dem skulle vara tillräcklig att leda till skadeståndsskyldighet för arbetsgivaren men som tillsammans innebär en avsevärd brist i aktsamheten.

Med stöd av skadeståndslagens regler kan sålunda den som drabbas av en produktskada bli berättigad till skadestånd av säljaren eller tillverkaren av produkten. I många fall torde den skadelidande emellertid ha svårt att fullgöra sin bevisskyldighet. Särskilt gäller detta när skadeståndsanspråken riktas mot tillverkaren. En viss bevisskyldighet anses därför ibland ligga även på denne. Omfattningen av tillverkarens bevisskyldighet anses ha nära samband med vilka krav på aktsamhet man kan ställa på tillverkaren. I vissa fall kan aktsamhetskravet ställas mycket högt, och då anses det ligga nära till hands att överflytta delar av bevisskyldigheten till tillverkaren.

Tillverkarens ansvar kan då i vissa avseenden anses ligga nära s. k. objektivi ansvar för fel i varan, dvs. ansvar även utan vållande av honom själv eller hans anställda.

Vid vissa typer av skador torde tillverkaren inte kunna åläggas skadeståndsansvar. Ett typfall utgör de situationer då det inte framstår klart vem som bär det huvudsakliga ansvaret för utformningen av produkten. Den skadelidande kan kanske inte klarlägga från vilken tillverkare en produkt kommer. Eller också kan produkten bestå av ett flertal halvfabrikat som härrör från olika tillverkare, medan den slutliga sammanfogningen är av enkelt slag.

Ett annat slag av skador som faller utanför skadeståndslagen är de s. k. utvecklingsskadorna. Dessa kännetecknas av att de beror av ett konstruktionsfel, vars skadeverkningar inte kunnat förutses ens av den främsta sakkunskapen på området. Hur högt kraven än ställs på tillverkarens utveckling och utprovning av produkterna, kan han sålunda inte anses som vållande till sådana skador. Det torde inte vara ovanligt – ett känt exempel är tobaksrökning – att det först efter lång tids användning av en produkt har kunnat vetenskapligt fastställas att denna förorsakar allvarliga skador.

Ett tredje slag av skador som inte ersätts enligt culparegeln är skador som beror av att produkten som sådan eller något däri ingående ämne på grund av själva sin beskaffenhet har skadebringande – t. ex. giftiga eller explosiva – egenskaper.

Det anförda gäller tillämpningen av culparegeln i skadeståndslagen. I vissa fall av produktskador kan det tänkas att den som har försålt produkten ådrar sig skadeståndsansvar enligt regler om skadestånd i kontraktsförhållanden, i första hand gentemot köparen själv men eventuellt också gentemot vissa personer i dennes närmaste omgivning. Det är dock högst ovisst under vilka förutsättningar ett sådant ansvar inträder och i vad mån det sträcker sig längre än det allmänna vållandeansvaret. I den juridiska litteraturen har visserligen livligt diskuterats, om inte säljaren i vissa fall bör vara ansvarig för skadebringande egenskaper hos produkten oberoende av vållande, dvs. bära ett rent objektivi skadeståndsansvar. Det har också hävdats att man under vissa förutsättningar skulle kunna komma fram till ett sådant objektivi ansvar för tillverkaren genom analogisk tillämpning av kontraktsrättsliga grundsatser om s. k. "tysta garantier" e. d. Det fåtal avgöranden på området som finns i domstolspraxis ger emellertid inte något svar på dessa frågor.

Som förut har nämnts kan produktskadorna uppgå till stora belopp. Skadeståndslagen ger vissa möjligheter att jämka mycket betungande ersättningsskyldighet. Arbetsgivares ersättningsskyldighet för sakskada, som arbetstagare har vållat genom fel eller försummelse i tjänsten, kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter. Vidare har fr. o. m. år 1976 införts en allmän jämningsregel i 6 kap. 2 §. Enligt denna bestämmelse kan skyldighet att utge skadestånd jämkas efter vad som är skäligt, om skyldigheten är oskäligt be-

tungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas. Som exempel på fall, där jämkning i kontraktsförhållanden kan komma i fråga, nämns i förarbetena (SOU 1971:83 s. 53; jfr prop. 1975:12 s. 178) produktskador, när ersättningsskyldigheten vida överstiger vad som kan anses vara en normal risk i den ansvariges verksamhet.

Också förhållanden på den skadelidandes sida kan föranleda att ersättningsskyldighet utesluts eller jämkas. I det hänseendet kan först pekas på att felbedömningen i stor utsträckning sker utifrån ett vedertaget bruk av produkten. I de fall, där skadan beror på att en vara används i strid mot vad som är brukligt i den krets den skadelidande tillhör, kan sålunda ibland något fel inte sägas föreligga och till följd därav ej heller någon ersättningsskyldighet uppkomma. Är emellertid varan behäftad med fel, kan jämkning på grund av medvållande komma i fråga, t. ex. därför att den skadelidande varit oförsiktig eller att han bort uppmärksamma felet. Möjligheterna till jämkning av skadestånd med anledning av personskada är dock inskränkta. Enligt huvudregeln i 6 kap. 1 § kan sådan jämkning ske om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan.

Enligt köplagen kan rätten till skadestånd falla bort till följd av underlåtenhet att undersöka godset, för sen reklamation eller för sen underrättelse till säljaren om ersättningsanspråk. Utöver vad som följer av regler om medvållande torde dessa köprättsliga bestämmelser inte ha nämnvärd praktisk betydelse för produktansvaret.

Försäkringar

Försäkring på den skadelidandes sida

Vid personskada till följd av produktfel gäller liksom vid andra skadefall att den skadelidande kan få ersättning genom socialförsäkringen.

Socialförsäkringen omfattar den allmänna försäkringen (sjukförsäkringen, folkpensioneringen och tilläggs pensioneringen) samt arbetsskadeförsäkringen. Socialförsäkringen ger ett ekonomiskt grundskydd vid sjukdom och skadefall. Ideell skada (sveda och värk, lyte eller annat men) ersätts inte. Under akut sjukdomstid efter en skada utgår sjukpenning som ersättning för inkomstförlust. Vidare ersätts helt eller delvis all läkarvård, tandvård och sjukhusvård samt mediciner etc. Utgifter för tandvård till den som inte fyllt 20 år ersätts dock inte eftersom sådan person kan få avgiftsfri tandvård inom folktandvården. Vid långvarig arbetsförmåga kan en skadad få förtidspension eller sjukbidrag från den allmänna försäkringen och – vid yrkesskada – livränta från arbetsskadeförsäkringen. Pension eller sjukbidrag förutsätter nedsättning av arbetsförmågan med minst 50 %, livränta nedsättning med minst en femtondel. Till efterlevande utgår familjepension

från den allmänna försäkringen och – vid yrkesskada – efterlevandelivränta från arbetsskadeförsäkringen. Invaliditets- och efterlevandeförmånerna kan kompletteras med vissa tillägg. Om en skadad person får ersättning från socialförsäkringen och samtidigt har rätt till skadestånd enligt skadeståndsreglerna skall försäkringsersättningen reducera skadeståndet.

Det finns dessutom ett stort antal försäkringstyper som ger skydd mot förluster i samband med personskada. I första hand kan nämnas liv-, olycksfalls- och sjukförsäkringar. Sådana försäkringar gäller kollektivt – grupp-försäkringar – eller enskilt. Tjänstegrupplivförsäkringen (TGL) är exempel på ett skydd av detta slag som arbetsgivaren bekostar. Ett annat exempel är den allmänna gruppsjukförsäkringen (AGS), som infördes på arbetsmarknaden år 1972. Personförsäkringar inom denna kategori är för det mesta s. k. summaförsäkringar. Därmed menades ursprungligen att ett visst på förhand överenskommet belopp utbetalas (på en gång eller i periodiska poster) då skadefallet inträffar. Men en försäkring av detta slag kan också vara anpassad till den konkreta skadan (t. ex. inkomstförlust till en viss nivå). Försäkringsersättningar av de former som nu har angetts räknas normalt inte av på skadestånd som utgår samtidigt.

Försäkring på skadevållarens sida

I den svenska allmänna *ansvarsförsäkringen* undantas ersättningsskyldighet för skada som har uppkommit till följd av oriktig utfästelse om levererad egendoms lämplighet för visst ändamål. Undantaget har givits en vidsträckt tillämplighet och anses i flertalet fall utesluta ersättning vid produktskador. Försäkringen omfattar i huvudsak två typsituationer av produktansvar, nämligen dels när av misstag en vara levereras i stället för en annan, dels när enstaka produkter eller produktserier avviker från normal standard till följd av åtgärder av underordnade arbetstagare.

Sedan slutet av 1960-talet meddelar vissa större svenska försäkringsbolag särskild produktansvarsförsäkring. Denna försäkring tecknas i allmänhet i kombination med allmän ansvarsförsäkring. Därvid utesluts allt ansvar för produktskador från den senare försäkringen. I internationella sammanhang tecknas i regel produktansvarsförsäkring i ett och samma försäkringsbolag för såväl moderbolag som utländska dotterbolag. Detta innebär att i fråga om ansvarsförsäkring för produktskador som inträffar i ett land det ofta är försäkringsvillkor fastställda i ett annat land som gäller.

De villkor enligt vilka särskild produktansvarsförsäkring meddelas i Sverige är i huvudsak enhetliga. Vissa avvikelser från de allmänna försäkringsvillkoren förekommer dock i särskilda fall. De allmänna villkoren har senast omarbetats år 1975. Dessa villkor innehåller bl. a. följande.

Försäkringen avser i försäkringsbrevet angivna produkter (produktslag) som försäkringstagaren (den försäkrade) har levererat. Försäkringen avser den försäkrades skadeståndsskyldighet enligt gällande rätt samt utrednings-

och förhandlingskostnader. Skadeståndsskyldighet till följd av kontraktuella åtaganden ersätts inte i den mån åtagandet medför skadeståndsskyldighet utöver eljest gällande rätt, såvida inte försäkringsgivaren godkänt åtagandet. Skadeståndet skall avse sak- eller personskada, som under försäkringstiden och inom det geografiska marknadsområde som anges i försäkringsbrevet inträffar genom skadebringande egenskaper hos levererade produkter.

Beträffande varje skada gäller ett högsta försäkringsbelopp för skadestånd samt utrednings-, förhandlings- och rättegångskostnad. Dessutom gäller en begränsning för skador som inträffar under ett och samma försäkringsår; högsta sammanlagda ersättning är därvid två gånger försäkringsbeloppet. Flera skador anses som en skada, om de har orsakats av samma slags skadebringande egenskap, oavsett om de har inträffat under ett eller flera försäkringsår eller om de har orsakats av en eller flera produkter.

Skador, som har uppkommit genom att gällande bestämmelser om produkt-säkerhet åsidosatts, ersätts i allmänhet inte. Ersättningsskyldighet utesluts också, om skadan har uppkommit genom sådan skadebringande egenskap som vid leveranstillfället varit känd eller bort vara känd för den försäkrade eller hans driftledning eller som beror av brister hänförliga till undersökningar, prov eller analyser. Dessutom undantas varje skada som den försäkrade eller hans driftledning har orsakat uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet

Normala försäkringsbelopp per skada är 1 milj. kr. Också 2 och 5 milj. kr. är vanliga. Högsta försäkringsbelopp som har förekommit är 50 milj. kr. per skada eller 100 milj. kr. per försäkringsår.

Sedan den 1 januari 1975 finns ett särskilt försäkringssystem för sjukvården, kallat *Patientförsäkring vid behandlingsskada*. Försäkringen meddelas av ett konsortium av försäkringsbolag. Staten, samtliga landstingskommuner och de tre kommuner som står utanför landstingen har avtal om sådan försäkring. Även huvuddelen av de privatpraktiserande tandläkarna samt alla privatpraktiserande läkare har försäkringar med i allt väsentligt samma villkor.

Patientförsäkringen gäller endast skador som inträffat efter den 1 januari 1975. Ersättning utgår utan att den skadelidande behöver bevisa att förutsättningar för skadeståndsansvar föreligger, dvs. att skadan har vållats genom fel eller försummelse. Försäkringen har en viktig begränsning. Den gäller bara skada som är en följd av beslut eller åtgärd från sjukvårdens sida. Normala och ofrånkomliga sjukdoms- och skaderisker måste fortfarande bäras av patienten. I enlighet härmed gäller försäkringen vid oförutsedda skador i direkt samband med hälso- och sjukvård, om skadan orsakats vid undersökning, medicinering eller behandling, dock inte om skadan är en naturlig eller sannolik följd av åtgärden, eller om skadan orsakats vid olycksfall, dock endast inom lokal eller område där hälso- eller sjukvård bedrivs eller i samband med sjuktransport.

Vissa undantag finns. Försäkringen gäller inte vid skador som har orsakats av skadebringande egenskaper i läkemedel eller sjukvårdsmateriel, som använts enligt gällande anvisningar, eller orsakats av smitta eller infektion som överförts utan direkt samband med ingrepp eller annan behandling.

I nämnda hänseende skiljer sig dock villkoren för de privatpraktiserande tandläkarnas försäkring från villkoren för den offentliga sjukvårdens. Från den förstnämnda försäkringen ersätts nämligen i viss mån skador på grund av felaktigheter i tandtekniskt material. Ersättning utgår för kostnader för ny behandling och anskaffande av nytt material samt för lyte eller annat men. Skador på grund av skadebringande egenskaper i vidare mån ersätts dock inte.

Ersättning ur patientförsäkringen utgår för inkomstförlust, läkar- och sjukhusvård, sveda och värk, lyte och men samt rehabilitering. Vid dödsfall ersätts begravningskostnader samt förlust av underhåll.

Försäkringen är samordnad med andra förmåner vid personskada på så sätt att ersättning på grund av försäkringen är sekundär till andra förmåner, som kan utgå enligt socialförsäkringen eller på grund av försäkringsavtal m. m.

Ett särskilt samarbetsorgan, Patientförsäkringens samrådsgrupp, har bildats av sjukvårdshuvudmännen och försäkringskonsortiet. Gruppen har till uppgift att följa utvecklingen och föreslå justeringar av försäkringsbestämmelserna.

För att pröva svårbedömda eller tvistiga fall av behandlingsskador har inrättats en skadenämnd, som består av sex ledamöter. Ordföranden utses av regeringen, som också utser en ledamot som företrädare för allmänheten. Övriga ledamöter utses av sjukvårdshuvudmännen och försäkringsgivarna. Nämnden har att pröva de skadefall som hänskjuts dit. Skadelidande, sjukvårdshuvudman eller försäkringsgivare kan begära att ett ärende tas upp till prövning av nämnden. Om nämndens beslut inte godtas kan ärendet hänskjutas till skiljemän.

Ett annat försäkringssystem, som liknar patientförsäkringen, är trygghetsförsäkringen, som täcker ett skadeståndsansvar för personskador som arbetsgivare har åtagit sig genom kollektivavtal. Ersättning utgår för olycksfall i arbetet och yrkessjukdom på rent objektiv grund. Trafikskadelagens (1975:1410) regler om ersättning för personskada utgör ett annat exempel på ersättningssystem som verkar direkt till förmån för den skadelidande. En skadelidandes anspråk på ersättning kan också tillgodoses genom lagregler om rent objektiva ansvar i förening med lagstadgad skyldighet att ha ansvarsförsäkring. Sådan skyldighet föreligger dock i mycket begränsad utsträckning. En form av obligatorisk ansvarsförsäkring är den försäkring som innehavare av atomanläggning är skyldig att teckna enligt atomansvarighetslagen (1968:45). Ibland skall det också finnas försäkring på flygplan enligt luftfartslagen (1957:297) och på fartyg enligt lagen (1973:1198) om ansvar för oljeskada till sjöss.

Produktansvarskommittén

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t tillkallades år 1972 sakkunniga (Ju 1973:08) för utredning angående ersättning för produktskador. I direktiven anförde föredragande statsrådet att det finns åtskilliga produkter som kan anses farliga i den meningen att de med hänsyn till det tekniska utförandet eller arten av de material eller kemiska ämnen av vilka produkten består medför potentiella skaderisker som lätt förverkligas och därvid kan komma att orsaka omfattande skador på person eller egendom. När det gäller i denna mening specifikt farliga produkter, som redan i dag är talrikt förekommande på marknaden, framstår det från såväl sociala och psykologiska som samhällsekonomiska synpunkter som angeläget att bereda ett bättre ekonomiskt skydd än f. n. existerande ersättningssystem tillhandahåller. Enligt direktiven är det en förstahandsuppgift för de sakkunniga att finna lämpliga kriterier för en avgränsning av tillämpningsområdet för särbestämmelser om ersättning för produktskador. Vägledande bör härvid vara att endast sådana produkter som på grund av sin beskaffenhet typiskt sett erbjuder specifika skaderisker bör omfattas av en särreglering. I direktiven uttalas vidare att det uppenbarligen ligger närmare till hands att den ekonomiska bördan läggs på produkternas tillverkare eller importör än på grossist- eller detaljhandelsledet. I fråga om ersättningssystemets utformning diskuteras i direktiven två alternativ. Antingen ett som bygger på ett skadeståndsrättsligt system som ålägger tillverkare och importörer ett objektiva ansvar, eventuellt i förening med obligatorisk ansvarsförsäkring, eller ett som bygger på ett fristående försäkringssystem.

Produktansvarskommittén avgav år 1976 ett delbetänkande (SOU 1976:23) Produktansvar I vari framlades ett förslag till lag om ersättning för läkemedelsskada. Ersättningssystemet, som endast avser personskada, bygger på samma princip som ersättningsreglerna i trafikskadelagen nämligen att ersättning utgår direkt från en försäkring oberoende av om skadeståndsskyldighet föreligger för tillverkaren av läkemedel eller annan. För ersättning ur försäkringen förutsätts inte heller att fel eller försummelse förekommit. Försäkringen föreslås vara kollektiv och bekostas av dem som yrkesmässigt tillverkar eller importerar läkemedel. Ersättningssystemet syftar främst till att ge gottgörelse för allvarliga och svårartade skador. Även vissa andra inskränkningar föreslås gälla bl. a. i fråga om ersättning vid skador på grund av kända biverkningar. Förslaget innebär vidare en uppmjukning av den skadelidandes bevisskyldighet vid fysiska skador. Här skall övervägande sannolikhet för orsakssamband vara tillräcklig. Ersättning enligt försäkringen föreslås utgå enligt skadeståndsrättsliga grunder. Vissa ansvarsbegränsningar skall dock gälla.

Den nya lagen skall endast gälla läkemedel på vilka läkemedelsförordningen är tillämplig, dock inte läkemedel avsedda för djur. Ersättningssystemet gäller vidare sådana radioaktiva och narkotiska läkemedel som

är undantagna från läkemedelsförordningens tillämpningsområde. Genom anknytningen till läkemedelsförordningen undantas bl. a. skador på grund av odontologiskt-tekniska preparat som tandfyllnings- och protesmaterial. I betänkandet framhåller kommittén att det är tydligt att genom den valda avgränsningen undantaget i patientförsäkringen för produktskador omfattar flera produkter än dem som ingår i det nya ersättningssystemet. Mellan systemen faller exempelvis skador av felaktiga röntgenapparater och av vissa läkemedel närstående varor som används i hälso- och sjukvården. Kommittén bedömer det dock inte vara möjligt att utforma den nya ersättningsanordningen så att den omfattar även sådana varor. Möjligen kan man enligt kommittén hysa den förhoppningen att de som svarar för patientförsäkringen skall vara beredda att avstå från undantaget för sådana produktskador.

Betänkandet är efter remissbehandling föremål för överväganden inom justitiedepartementet.

Internationellt

Ansaret för produktskador har under senare år varit föremål för uppmärksamhet inom Europarådet och EG. Europarådets huvudkommitté för rättsligt samarbete antog 1976 ett utkast till en konvention om objektivt produktansvar för personskada. Enligt förslaget skall ansvarigheten vila på tillverkare och importörer av färdiga varor och av varor som ingår som komponenter i färdiga produkter. Kan återförsäljare inte ange vem som är tillverkare kan han själv bli ansvarig. Ansaret inträder oberoende av fel eller försummelse och omfattar skador på grund av produkter som inte erbjuder den säkerhet som man är berättigad att förvänta sig. Vid bedömningen skall hänsyn tas till alla föreliggande omständigheter, bl. a. presentationen av produkten.

Inom EG har dels EG-kommissionen lagt fram ett förslag till direktiv rörande enhetliga produktansvarsregler för EG-staterna, dels en särskild arbetsgrupp utarbetat ett förslag till direktiv om samordning av medlemslänternas produktansvar. De båda förslagen skiljer sig i vissa avseenden både från varandra och från förslaget till Europakonvention. Bl. a. omfattar EG-förslagen inte bara personskada utan även sakskada.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet en motion om ersättning för skador på grund av felaktigheter i tandproteser och annat tandtekniskt material.

När en tillhandahållen vara på grund av skadebringande egenskaper orsakar personskada eller skada på annan egendom än varan själv brukar man inom skadeståndsrätten tala om produktskada. Några särskilda regler om ansvaret för produktskada finns med vissa få undantag inte i svensk rätt. Skadeståndsfrågorna får i stället avgöras med tillämpning av bestäm-

melserna i skadeståndslagen eller i vissa fall de regler som gäller när skadevållaren och den skadelidande står i kontraktsförhållande till varandra. Skadeståndslagen reglerar endast frågor om skadeståndsansvar när skada har uppkommit genom någons vållande, dvs. när den orsakats uppsåtligt eller av vårdslöshet. Lagen innehåller vidare regler om s. k. principalansvar, dvs. skyldighet för arbetsgivare att ersätta skador som arbetstagare vållat genom fel eller försummelse i tjänsten. På produktansvarets område innebär reglerna om principalansvar att ersättning kan utgå för en produktskada exempelvis i fall då den skadelidande kan bevisa att skadan beror av att det begåtts fel eller försummelse i samband med produktens tillverkning.

Som närmare framgår av redogörelsen på s. 1–4 innebär gällande rätt på området att den som drabbas av en produktskada i åtskilliga situationer saknar möjlighet att få fullt skadestånd för sin skada. I vissa fall föreligger över huvud taget inte någon skadeståndsskyldighet vid produktskada.

Vid sidan av de ersättningsmöjligheter som skadeståndsrätten erbjuder kan en skadelidandes anspråk på grund av produktskada tillgodoses genom försäkringsmässiga anordningar. Sålunda meddelar vissa försäkringsbolag ansvarsförsäkring för sådana skador. En förutsättning för att ersättning ur försäkringar skall utgå är dock i allmänhet att skadeståndsskyldighet föreligger enligt gällande rätt. Inom sjukvården finns sedan 1975 ett särskilt försäkringssystem kallat "Patientförsäkring vid behandlingsskador". Försäkring meddelas av ett konsortium av vissa försäkringsbolag. Samtliga landsting och de tre kommuner som står utanför landstingen har tecknat en sådan försäkring. Avtal om patientförsäkring har vidare träffats av staten samt för alla privatpraktiserande läkare och huvuddelen av de privatpraktiserande tandläkarna. Försäkringarna har likartade villkor.

Patientförsäkringen gäller vid oförutsedda skador i direkt samband med hälso- och sjukvård och som orsakats vid undersökning, medicinering, behandling eller olycksfall. Vållande från personalens sida behöver inte föreligga. Patient som drabbas av skada eller efterlevande till patient har rätt till ersättning beräknad enligt skadeståndsrättsliga principer. Vissa undantag finns. Sålunda gäller försäkringen bl. a. inte vid skador som har orsakats av skadebringande egenskaper i läkemedel eller sjukvårdsmaterial. Den patientförsäkring som gäller för de privatpraktiserande tandläkarna ger emellertid patienten en förmånligare ställning i sistnämnda hänseende än patientförsäkringen för den offentliga sjukvården. Ur den förstnämnda försäkringen ersätts nämligen i viss mån skador på grund av felaktigheter i tandtekniskt material. Ersättning utgår för kostnader för ny behandling och anskaffande av nytt material samt för lyte eller annat men. Produktskador i vidare utsträckning ersätts dock inte. För den offentliga tandvårdens del innebär begränsningen av patientförsäkringen att en patient som skadas på grund av felaktigheter i tandtekniskt material måste bära den del av kostnaden som inte ersätts genom socialförsäkringen.

Patientförsäkringen gäller – som nyss berörts – inte vid läkemedelsskador.

Ersättningsfrågorna vid sådana skador och vid andra typer av produktskador utreds av produktansvarskommittén, som år 1976 avgav ett delbetänkande med förslag till lag om läkemedelsskada. Enligt förslaget skall ersättning för personskada utgå direkt från en försäkring oberoende av om fel eller försummelse förekommit vid tillverkningen. Försäkringen föreslås vara kollektiv och bekostas av den som yrkesmässigt tillverkar eller importerar läkemedel. Den nya lagen skall i huvudsak gälla läkemedel på vilka läkemedelsförordningen är tillämplig. Genom anknytningen till läkemedelsförordningen undantas skador på grund av felaktigheter i odontologiskt-tekniska preparat som tandfyllnings- och protesmaterial.

I motionen framhålls att felaktigheter i tandtekniskt material kan förorsaka patienterna svåra lidanden i form av inflammationer m. m. Vidare erinras om att kostnaderna för insättande av tandproteser är höga och att en patient som får en felaktig tandprotes och måste byta protes därför kan åsamkas betydande utgifter. Motionären anser att nuvarande ordning, som ger tandvårdspatienterna endast mycket begränsade möjligheter att få ersättning för produktskador, är otillfredsställande. Enligt honom bör skador på grund av felaktigheter i tandtekniskt material jämföras med andra skador inom sjukvården i ersättningshänseende. Motionären anvisar två möjliga utvägar att lösa problemet, nämligen antingen att produktansvarskommitténs förslag utvidgas till att omfatta även skador på grund av tandtekniskt material eller att särskilda ersättningsregler införs för denna typ av skador. Med hänvisning till det anförda yrkar motionären att riksdagen skall föreläggas förslag till ett förstärkt ersättningsskydd för tandvårdspatienter, som drabbas av produktskador.

Som utskottet framhållit, då utskottet tidigare behandlat motioner om ersättning för skador i samband med behandling inom sjukvården (se LU 1972:10, 1973:9, 1974:10, 1975:16 och 1975/76:17), är det angeläget att patienterna tillförsäkras ett fullgott ekonomiskt skydd vid behandlingsskador. För den offentliga och den övervägande delen av den privata sjukvårdens del har man genom patientförsäkringen lyckats skapa ett enkelt, snabbt och rättvist ersättningssystem. Patientförsäkringen ger emellertid endast i begränsad utsträckning möjlighet för en patient att få ersättning för produktskador. Det av produktansvarskommittén framlagda förslaget syftar till att lösa ersättningsfrågorna, när det gäller en mycket betydelsefull grupp av produktskador, nämligen läkemedelsskadorna. Beträffande andra produktskador inom sjuk- och hälsovården är emellertid ersättningsfrågorna ännu inte helt lösta. Till denna grupp hör bl.a. de i motionen påtalade skadorna på grund av felaktigheter i odontologiskt-tekniska preparat.

Enligt vad utskottet erfarit pågår f. n. förhandlingar mellan justitiedepartementet och försäkringsbranschen i syfte att undersöka möjligheten att på grundval av produktansvarskommitténs förslag få till stånd en frivillig försäkring beträffande läkemedelsskadorna. Med hänsyn till vikten av att problemet med produktskador inom sjuk- och hälsovården får en tillfreds-

ställande lösning utgår utskottet från att man vid förhandlingarna även beaktar det av motionären berörda spörsmålet. Skulle någon försäkring mot läkemedelsskador inte kunna åstadkommas förhandlingsvägen, förutsätter utskottet att frågan tas upp till närmare överväganden i samband med arbetet på en proposition angående läkemedelsskador. Någon riksdagens åtgärd med anledning av motionen är därför inte påkallad.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1976/77:55.

Stockholm den 15 mars 1977

På lagutskottets vägnar
LENNART ANDERSSON

Närvarande: herrar Andersson i Södertälje (s), Börjesson i Falköping (c)*, fru Nilsson i Sunne (s), herrar Olsson i Sundsvall (c), Gillström (s)*, Konradsson (s), fru Fredgarth (c), herr Andréasson (s), fru Andersson i Täby (c), herrar Silfverstrand (s), Ollén (m), fru Johansson i Tidaholm (s), fru Håkansson (fp)* och herr Pettersson i Stockholm (m)*.

*Ej närvarande vid betänkandets justering.